

ingediend op **1881** (2023-2024) – Nr. 1
13 november 2023 (2023-2024)

Voorstel van resolutie

van Mieke Schauvliege, Jeremie Vaneekhout, Elisabeth Meuleman,
Johan Danen, Meyrem Almaci en Staf Aerts

over het opvoeren van de Vlaamse inspanningen
om het overstromingsgevaar te verminderen

TOELICHTING

De voorbije dagen werd de Westhoek geconfronteerd met zware wateroverlast. Vooral langs de IJzer in Poperinge, Alveringem en Diksmuide was de situatie heel kritiek. Ook in het Leie- en Denderbekken waren er hoge peilen en werd gevreesd voor overstromingsschade.

In de Westhoek werd tussen 12 oktober en 12 november 2023 270 millimeter neerslag genoteerd. Dat is veel, ruim boven het normale maandgemiddelde. Maar bij de waterbom in de zomer van 2021 viel in Wallonië evenveel neerslag in twee dagen. Ook in Pas-de-Calais viel nog massaal meer neerslag dan in de Westhoek.

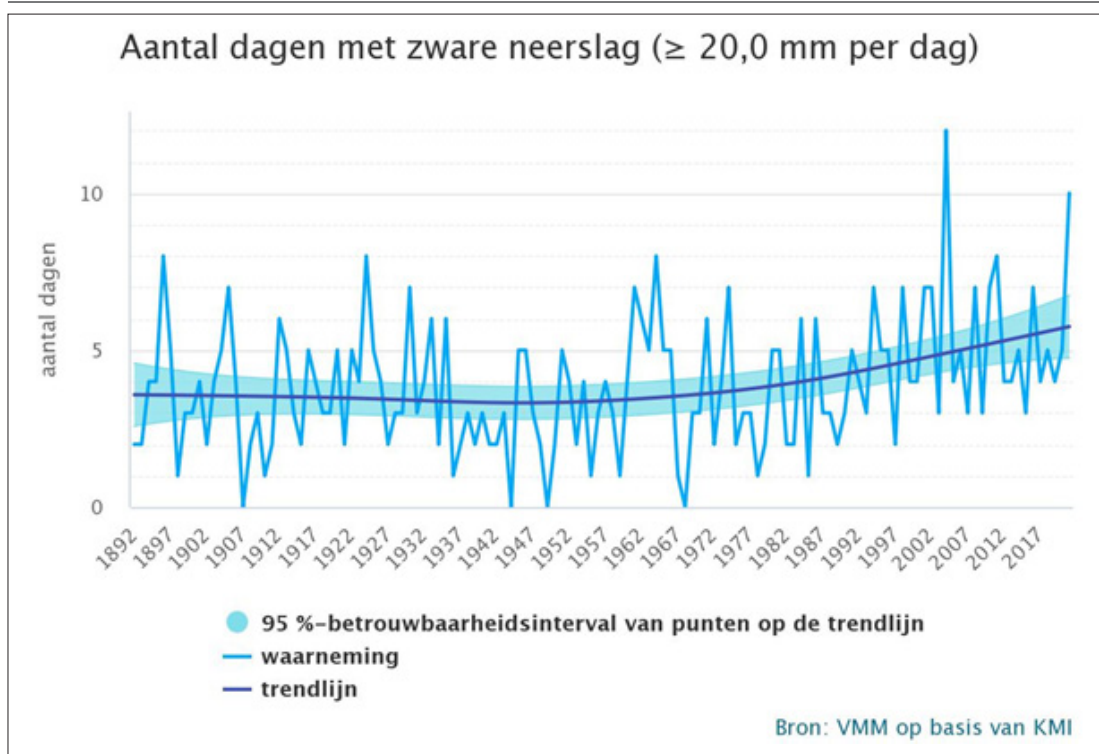
De Westhoek werd ook in november 2021 getroffen door wateroverlast. Ook toen was er in Poperinge, Alveringem en Diksmuide veel schade. De waterbeheerders en crisisdiensten hebben tijdens de hoogwaterperiode in het IJzerbekken alle mogelijke noodmaatregelen genomen om de schade zo veel mogelijk te beperken. Het is echter duidelijk dat maatregelen nodig zijn om het stroomgebied meer robuust te maken en de kans op overstromingsschade drastisch in te perken.

Een expertenpanel heeft op verzoek van de Vlaamse Regering het rapport 'Weerbaar Waterland' opgemaakt, waarin heel duidelijk staat: "Nu of te laat. U moet nu aan de slag."

1. Hevige neerslag

Alle experts zijn het erover eens dat de klimaatverandering zal leiden tot een toename van de neerslag. Een toename van de neerslag over langere perioden zal voornamelijk leiden tot overstromingen van rivieren, terwijl korte, intense wolkbreuken kunnen leiden tot pluviale overstromingen, waarbij extreme regenval overstromingen veroorzaakt zonder dat waterlopen overstromen. De klimaatverandering zal de komende jaren de frequentie van overstromingen doen toenemen.

Het aantal dagen met meer dan 20 millimeter neerslag stijgt sinds 1990. De intensiteit van extreme buien die eens in de twintig jaar vallen, zou tegen 2100 tot 70 procent kunnen stijgen (dus 70 procent meer regen bij zo'n extreme bui). En ook de intensiteit van hevige regenbuien die nu één keer per jaar voorkomen, zou met 40 procent toenemen.

Figuur 1: Aantal dagen met zware neerslag over de periode 1892-2017.

2. Overstromingen en waterbommen

Een dergelijke grote hoeveelheid neerslag als de waterbom die België op 14 en 15 juli 2021 teisterde, werd nog nooit gemeten sinds de start van de waarnemingen. Er viel meer dan 300 millimeter neerslag in drie dagen tijd. De waterbom eiste 39 dodelijke slachtoffers, had een impact op 100.000 mensen en veroorzaakte miljarden euro's schade (geschat op 2,8 miljard euro). Het advies van het expertenpaneel Hoogwaterbeveiliging onder leiding van Henk Ovink schetst duidelijk dat de risico's op een waterbom in Vlaanderen zullen toenemen. Door de combinatie van frequentere extreme neerslag, de bodem die minder doorlatend is als gevolg van aanhoudende droogte en een stijging van de zeespiegel zal de druk door wateroverlast de komende jaren en decennia nog toenemen. De omvang van de schade die zo'n waterbom veroorzaakt, heeft de mens zelf in de hand. Volgens de waterbomstudie zou een waterbom zoals in de Vesdervallei in Vlaanderen 86.000 woningen kunnen treffen en 8,1 miljard euro schade kunnen veroorzaken.

De schade per bekken wordt weergegeven in onderstaande tabel.

	100 mm	230 mm	100 mm	230 mm
	Huidige Zeespiegel	Zeespiegel +60cm	Huidige Zeespiegel	Zeespiegel +60cm
	M EURO	M EURO	M EURO	M EURO
Demer	22.1	22.1	277.1	277.4
Dender	31.3	31.6	1 031.5	1 053.4
IJzer	12.0	12.4	71.1	73.4
Leie Bovenshelde Gentse Kanalen	115.1	122.7	6 181.1	6 478.5
Zeeshelde	56.2	59.0	468.0	659.5
Zenne	0.06	0.06	6.59	6.59
Maas	52.6	52.6	65.7	65.7
Totaal	289.36	300.46	8 101.09	8 614.49

Figuur 2: Prognoses over schade van grote hoeveelheden neerslag in Vlaanderen per bekken (in miljoenen euro's).

Vlaanderen is een laaggelegen 'waterland'. Terwijl het landschap vroeger van nature een buffer vormde tussen het water en menselijke activiteiten, is dat nu niet meer het geval. Vroeger was er meer ruimte voor water en zorgde vegetatie in het landschap en in waterlopen voor een vertragend effect op afstromend water met als resultaat dat debieten in waterlopen veel minder snel toenamen dan nu het geval is bij hevige neerslag. Door jarenlange ingrepen waarbij waterlopen werden ingedijkt en rechtgetrokken, en ruimte werd ingenomen op plaatsen waar water kon worden gebufferd en kon infiltreren, is het Vlaamse landschap nu veel kwetsbaarder voor overstromingsschade. Dat wordt aangetoond door het grote verschil tussen de van nature overstroombare gebieden in de jaren 1950 (380.000 ha) en de overstroombare gebieden op dit moment. Amper 115.000 hectare van de van nature overstroombare gebieden ligt nu nog in overstromingsgebied, wat aantoont dat door menselijke ingrepen het landschap heel drastische veranderingen heeft ondergaan.

In de toekomst verwachten de klimaatmodellen een sterke toename van overstromingen die vroeger maar eens om de honderd jaar voorkwamen. Ook de waterdiepte bij overstromingen zal sterk toenemen, van enkele tientallen centimeter tot meer dan een halve meter. Het aantal getroffen inwoners door overstromingen zal in Vlaanderen met zo'n 76 procent toenemen. Het Sigmaplan werd uitgewerkt om overlast van overstromingen vanuit de getijdenrivieren van de Schelde en haar zijrivieren te beperken en te voorkomen dat die schade zouden veroorzaken. Daarbij werd echter rekening gehouden met klimaatscenario's die op dit moment al achterhaald lijken te zijn. Een tweede herwerking van het Sigmaplan zal nodig zijn om het omliggende gebied van die getijdenrivieren te beschermen tegen wateroverlast. In de 20ste eeuw is heel veel geïnvesteerd in infrastructuur om water zo snel mogelijk af te voeren. Heel wat experts pleiten er nu voor om dat (deels) terug te schroeven en opnieuw meer uit te gaan van een natuurlijker watersysteem. In plaats van water zo snel mogelijk af te voeren naar waterlopen en uiteindelijk naar zee, wordt opgeroepen om water maximaal vast te houden op de plaats waar het valt en het landschap als een waterspons te laten fungeren.

3. Verharding

3.1. Betonstop

De betonstop werd al in 2016 aangekondigd. Intussen verdwijnt in Vlaanderen dagelijks vijf tot zeven hectare onder gebouwen en asfalt. Het ruimtebeslag, de ruimte die wordt ingenomen om te wonen en te werken, is ruim 33 procent in Vlaanderen. Uit het Ruimterapport 2021 van het Departement Omgeving is op te maken dat de absolute groei van het ruimtebeslag voor de periode 2013-2019 het grootst is voor de oppervlakte die werd ingenomen door huizen en tuinen (+5300 hectare), transportinfrastructuur (+2200 hectare) en landbouwgebouwen en -infrastructuur (+1400 hectare). De bebouwde oppervlakte en de oppervlakte voor infrastructuur namen toe, ten koste van de groene ruimte binnen het ruimtebeslag. Dat betekent dat er binnen het ruimtebeslag een zekere verdichting en dus verharding plaatsvindt, en dat de groene ruimte onder druk komt te staan. Relatief gezien is de groei het grootst in de categorieën landbouwgebouwen en -infrastructuur (+17 procent), commerciële doeleinden (+7 procent) en diensten (+7 procent). Vooral de groei van het ruimtebeslag – en dus ook de toename van de verharding in de categorie landbouwgebouwen en -infrastructuur – valt de auteurs van het rapport op, omdat die vooral plaatsvindt in het landelijke deel van Vlaanderen en buiten de harde bestemmingen van het gewestplan. Om de betonstop te realiseren is de opmaak van beleidskaders in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen opgenomen. Die kaders zijn al verschillende keren aangekondigd, maar tot nu toe werd nog geen enkel kader goedgekeurd.

3.2. Verhardingsgraad in Vlaanderen

Vlaanderen is een van de meest verharde gebieden van Europa. Dat leidt onder meer tot een groter risico op overstromingen, minder waterinfiltratie en -berging, hitteproblemen in stads- en dorpskernen, minder CO₂-opslag door planten en de bodem, en een verlies aan biodiversiteit. De verharding van de totale oppervlakte van Vlaanderen stijgt van 14,2 procent in 2013 naar 15,3 procent in 2021. Dat is een toename van 14.830 hectare. Op basis van de voorlopige cijfers van 2022 (15,1 procent verharding) gaat het om 13.330 hectare extra verharding ten opzichte van 2013 (<https://indicatoren.omgeving.vlaanderen.be/indicatoren/verharding>). Dat is de hoogste verhardingsgraad in Europa. Die afdekking bestaat vooral uit gebouwen, wegen en parkeerterreinen.

3.3. Effecten van verharding

Door de afdichting van bodems of het plaatsen van verhardingen die de bodem tot op zekere hoogte ondoordringbaar maken, kunnen de functies van de bodem niet of onvoldoende vervuld worden. De bodem en de open ruimte vervullen veel functies die het ecologische evenwicht in stand houden. Als een verharding de bodem afdicht, gaan die functies verloren. Een van die functies is de waterhuishouding. Water dat op verharding valt, kan niet in de bodem dringen en draagt niet bij tot het aanvullen van het grondwater. Toch is dat essentieel om de watervoorraden in de winter te kunnen aanvullen en Vlaanderen te wapenen tegen langere droogteperiodes in de zomer. Het wegnemen van de infiltratiecapaciteit zorgt dus voor een versnelde afvoer van water, met bovendien mogelijk overstromingen op aanpalende percelen tot gevolg.

3.4. Beleid

De link tussen de betonstop en de verhardingsgraad is duidelijk: bijkomend ruimtebeslag zorgt voor extra verharding. Daarom is het verminderen en het laten uitdoven van het bijkomend ruimtebeslag en het uitbreken van bestaande verharding heel belangrijk. In het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) is opgenomen dat tegen 2040 het ruimtebeslag naar 0 hectare per dag moet evolueren. Er werd

een tussentijdse doelstelling van 3 hectare per dag tegen 2025 geformuleerd. Volgens het meest recente ruimterapport uit 2021 werd in 2019 dagelijks nog 5,1 hectare open ruimte aangesneden. Uit de meest recente cijfers blijkt dat gesteld kan worden dat iets meer dan 20 procent van de Vlaamse oppervlakte bestaat uit percelen die bebouwd zijn (zie <https://indicatoren.omgeving.vlaanderen.be/indicatoren/landgebruik>).

In het BRV werd in de strategische visie een onthardingsdoelstelling van 20 procent opgenomen voor de bestemmingen landbouw, natuur en bos tegen 2050 (ten opzichte van 2015). Dat is 8000 hectare of ongeveer 300 hectare per jaar. Voor de verharding in planbestemmingen die gedomineerd zijn door ruimtebeslag, zou tegen 2050 de verhardingsgraad gestabiliseerd moeten zijn en bij voorkeur teruggedrongen moeten zijn ten opzichte van 2015. Door het uitblijven van de nodige beleidskaders en beleidsmaatregelen die het BRV in de praktijk moeten brengen, blijft dat voornemen tot vandaag vrijwel dode letter. Vlaanderen lanceerde al voor de derde keer op een rij een projectoproep om te ontharden. Dat gaat over voorbeeldprojecten onder de noemer 'Vlaanderen breekt uit'. Het resultaat van die maatregelen kan niet echt worden gevolgd, zoals blijkt uit een antwoord op een schriftelijke vraag van Mieke Schauvliege aan minister Zuhal Demir (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2021-22, nr. 906). De minister stelt dat ze niet weet hoeveel er wordt onthard en dat er geen methodiek bestaat om dat verder te meten. Op schriftelijke vragen van Mieke Schauvliege aan minister Lydia Peeters over de onthardingsdoelstellingen van het Agentschap Wegen en Verkeer en De Vlaamse Waterweg nv (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2020-21, nr. 644 en 645), antwoordt de minister dat er onthardingsdoelstellingen ontbreken. Andere concrete beleidsmaatregelen zijn er nog niet. In het kader van de Blue Deal formuleert minister Zuhal Demir wel zes sporen. Het vierde spoor luidt als volgt: "Particulieren sensibiliseren en stimuleren om te ontharden".

4. Concrete oplossingspakketten

De problemen zijn bekend. De oplossingen zijn bekend. Maar het huidige beleid is te veel ad hoc, te weinig coherent en leidt niet tot langetermijnoplossingen. Vooral ontbreken de nodige voorbereiding van de acties conform de uitgewerkte visie op het terrein, zoals in het stroomgebied van de IJzer, waar na de overstromingen van 2021 nauwelijks maatregelen genomen werden.

De oplossingspakketten die in dit voorstel van resolutie worden voorgesteld, zijn heel concreet. Ze gaan veel verder dan het opstarten van studies en monden uit in wetgeving. Ze kunnen nu onmiddellijk opgestart worden, maar bieden ook perspectief op lange termijn. Ze zijn broodnodig, maar ze zijn niet of alvast te weinig terug te vinden in de huidige plannen van de Vlaamse Regering.

4.1. Meer ruimte voor water in valleigebieden en een betere bescherming van dorpen en steden

In Vlaanderen worden enkele sterke programma's uitgevoerd om gebieden beter te wapenen tegen hevige neerslag: het Sigmaplan voor de Zeeschelde en hoogwaterbeschermingsplannen voor de Maas. Voor andere grote rivieren werden nog geen soortgelijke uitvoeringsgerichte actieplannen uitgewerkt met als centrale doel meer ruimte aan rivieren te geven. Voor de IJzer, de Leie, de Dender en de Boven-Schelde zijn dergelijke uitvoeringsplannen dringend noodzakelijk.

Maar ook voor de onbevaarbare waterlopen is het cruciaal dat de waterbergingscapaciteit van de valleigebieden maximaal benut wordt. Dat blijkt ook uit het rapport 'Weerbaar Waterland' van het expertenpanel Hoogwaterbeveiliging. Op die onbevaarbare waterlopen is het ook belangrijk dat voldoende maatregelen genomen worden om het water beter vast te houden en minder snel af te voeren.

Uitvoeringsgerichte actieplannen voor de IJzer, Leie, Dender en Boven-Schelde

Als er in Vlaanderen een waterbom zou vallen zoals die van juli 2021 in de Vesdervallei, zouden 80.000 woningen worden getroffen. De schade zou tot meer dan 8 miljard euro oplopen. Uit de studie blijkt dat onder meer in de Dendervallei en in de regio rond Gent de schade heel hoog kan oplopen.

Het is duidelijk dat ook voor de IJzer een uitvoeringsgericht actieplan (vergelijkbaar met het Sigmaplan voor de Schelde) noodzakelijk is om de kans op wateroverlast in de regio te beperken. De uitgangspunten moeten ook daarvoor zijn dat er ruimte voor water wordt gecreëerd en beschermingsdijken worden aangelegd om de woonkernen te beschermen. De (vrijwillige) aankoop van slecht gelegen woningen kan een belangrijke ondersteunende maatregel zijn om de schade te beperken en het herstel van ruimte voor water te versterken. Voor de IJzer zijn ook duidelijke afspraken met Frankrijk nodig, gezien het grensoverschrijdende karakter van zowel de IJzer als het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke.

De voorbije weken is de neerslag vooral in de Westhoek gevallen. Ook de Dendervallei is heel overstromingsgevoelig. Onder meer in 2010 traden in de Dendervallei zeer zware overstromingen op, met grote schade tot gevolg. De voorbije jaren werd het 'Strategisch Plan Ruimte voor Water Dendervallei' voorbereid (zie <https://ruimte-voorwater.be>). Het is belangrijk dat de Vlaamse Regering nog tijdens de huidige zittingsperiode een beslissing neemt over dat strategisch plan en de nodige budgetten beschikbaar stelt voor de uitvoering van de maatregelen die in dat plan zijn opgenomen.

Uit de studie van De Vlaamse Waterweg blijkt dat vooral de regio rond Gent – met 3 miljard euro schade – hard getroffen zou worden. De oorzaken van dat hoge overstromingsrisico voor Gent en omgeving zijn duidelijk. De Leie werd in de jaren 70 rechtgetrokken om de scheepvaart te bevorderen en overstromingen in de vallei van de Leie te voorkomen. Bij extreme regen wordt het water veel te snel naar Gent afgevoerd. Toch is bekend hoe het wel moet: rivieren moeten de kans krijgen om gecontroleerd te overstromen. Ingrepen die dat bewerkstelligen, zijn cruciaal om de inwoners van de gemeenten stroomafwaarts van Gent, van Wetteren tot Antwerpen, te beschermen.

Stroomopwaarts van Gent blijft de focus liggen op snelle waterafvoer. Dat is verbazingwekkend. Water vasthouden en bergen is veel effectiever om waterschade te vermijden, een principe dat al bijna twintig jaar verankerd is in het decreet Integraal Waterbeleid. Voor de Leie wordt binnen het Seine-Scheldeproject ingezet op scheepvaart, recreatie en natuurherstel. Maar de bescherming tegen overstromingen ontbreekt. Het is een fout die moet worden rechtgezet. Ook langs de Boven-Schelde zijn er amper plannen om ruimte te geven aan de rivier. Er is een sigmaplan voor de Boven-Schelde nodig, met een snoer van overstroombare gebieden die de vallei tot in Gent beschermen. Ook voor de streek rond Gent zijn er maatregelen nodig. In de Ringvaart rond Gent komt het water van de Leie en van de Boven-Schelde samen. Het grote volume aan water en de snelle stroom van beide rivieren kunnen leiden tot grote overstromingen in Gent en omgeving.

Dat sigmaplan voor de Boven-Schelde bevat ook een groene delta van overstroombare gebieden rond Gent. Die moet als een spons overtollig water opvangen in de Gentse regio en nadien langzaam afgeven. Zo komt er niet alleen ruimte voor water, maar komen er ook nieuwe kansen voor natuur en recreatie rond de stad.

Het Sigmoplan Zeeschelde versneld uitvoeren

Toen in 2021 de waterbom boven Wallonië viel, werd duidelijk dat ook Vlaanderen zich beter tegen overstromingen moet beschermen. In Vlaanderen was daarvoor in het verleden het Sigmoplan in de steigers gezet. Het Sigmoplan is een voorbeeld van een project integraal waterbeleid, dat verschillende doelstellingen heeft. Het verhoogt niet alleen de veiligheid van de bevolking tegen stormgetijden vanuit de Zeeschelde, maar het verhoogt ook de natuurlijkheid van de Zeeschelde en haar zijrivieren, en het heeft een significant positief effect op de waterkwaliteit en op het ecosysteem dat ervan afhankelijk is. Het zorgt voor waterberging in de gecontroleerde overstromingsgebieden om in droge periodes het water langer vast te houden, een belangrijk project in de strijd tegen de droogte en tegen overstromingen. Uit het antwoord op de schriftelijke vraag van Mieke Schauvliege aan minister Lydia Peeters (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2020-21, nr. 558) blijkt dat het Sigmoplan, waarvan de uitvoering is gestart in 2006, volgens de oorspronkelijke timing klaar zou zijn tegen 2030. In dat geval was een jaarlijkse investering van 50 miljoen euro per jaar (niet geïndexeerd) nodig. Het geïndexeerde investeringsbedrag voor Sigma voor 2020 bedraagt 71 miljoen euro. De werkelijke investering in 2020 was 40,6 miljoen euro. Aan dat tempo zullen de nodige projecten pas tegen 2050 klaar zijn. En dan gaat het nog niet om aanpassingen die voortvloeien uit de sterkere zeespiegelstijging, de extremere droogte en de hevigere neerslag door de klimaatverandering. Met de nieuwe wetenschappelijke gegevens in handen blijkt nu ook dat de huidige maatregelen onvoldoende zullen zijn om het opkomende water tegen te houden. Er dreigen ernstige overstromingen als het plan niet snel wordt geactualiseerd en aangepast aan de nieuwe inzichten, en als het investeringstempo niet wordt opgedreven.

Ruimte voor waterlopen langs alle onbevaarbare waterlopen

Naast de focus op die grote rivieren is het belangrijk dat ook op de onbevaarbare waterlopen gewerkt wordt aan het maximale herstel van de waterbergingsfunctie in valleigebieden. Veel waterlopen werden de voorbije decennia rechtgetrokken, verbreed, verdiept en ingedijkt. Het water wordt daardoor sneller afgevoerd en ruimte voor waterberging ging verloren.

Het herstel van de waterbergende functie van valleigebieden, ook van kleinere waterlopen, is heel belangrijk. Alle beheerders van de onbevaarbare waterlopen moeten de taak krijgen om actief werk te maken van maatregelen om het water minder snel af te voeren en de waterberging in de valleigebieden te versterken. Om dorpen en steden te beschermen, wordt aan de rand van woonzones voor de nodige beschermingsdijken gezorgd.

In dit voorstel van resolutie formuleren de indieners de volgende concrete voorstellen om gebieden beter te wapenen tegen overvloedige neerslag:

- 1° er wordt een uitvoeringsgericht actieplan opgemaakt voor de IJzer en de Boven-Schelde, dat vergelijkbaar is met het Sigmoplan;
- 2° de Vlaamse Regering neemt in het voorjaar van 2024 een definitieve beslissing over het 'Strategisch Plan Ruimte voor Water Dendervallei';
- 3° het rivierherstelplan voor de Leie wordt bijgesteld, zodat naast een focus op scheepvaart en natuur, ook de hoogwaterbescherming en ruimte voor water verder opgenomen worden;
- 4° de structurele onderfinanciering van het Sigmoplan wordt weggewerkt. Daarnaast wordt een update van het Sigmoplan gepland, die rekening houdt met de huidige klimaatprojecties;
- 5° er worden duidelijke afspraken gemaakt met de buurlanden en -regio's over grensoverschrijdende waterlopen zoals de IJzer, Leie, Boven-Schelde en Dender;
- 6° er wordt een meerjarenactieplan opgesteld voor de aanpak van overstromingen langs onbevaarbare waterlopen, waarbij het herstel van de waterbergingsfunctie van valleigebieden centraal staat. Dat plan is vergelijkbaar met het Sigmoplan voor de bevaarbare waterlopen.

4.2. Realisatie van sponslandschappen

Een brongerichte aanpak is noodzakelijk om Vlaanderen beter te beschermen tegen overstromingsschade. Dat vergt niet alleen maatregelen in de waterlopen. Om een integraal waterbeheer op landschapsniveau uit te werken, zijn bovenstrooms lokaal gerichte acties nodig om ervoor te zorgen dat minder neerslagwater meteen afstroomt naar overstromingsgevoelige gebieden.

Bescherming en herstel van veengebieden

Na hevige regenbuien houden natte natuur en moerassen veel water vast en geven het traag af. In de afgelopen vijftig jaar verdween 180.000 hectare moerasnatuur. Aan de resterende 68.000 hectare moerasgebied komt niemand. Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) schat dat 147.000 hectare natte natuur potentieel kan worden hersteld. Daarvan ligt ongeveer een derde al in een groene bestemming. Bestaande wetlands worden beschermd en worden niet meer drooggelegd voor de bouw van bedrijventerreinen, woonkavels en landbouw. Veengebieden zijn heel belangrijk voor de natuur en de waterhuishouding. Veengebieden bruisen niet alleen van het leven, ze spelen ook een belangrijke rol in de strijd tegen de klimaatverandering. Maar 3 tot 5 procent van de totale landoppervlakte op het noordelijk halfrond bestaat uit veen, maar die veengebieden bevatten wel 33 procent van alle koolstof in de bodem. Veengebieden hebben dus een groot potentieel om koolstof op te slaan. Daarnaast kunnen ze volgens de Verenigde Naties worden beschouwd als de nieren van het landschap. Ze houden gigantische hoeveelheden water vast en zuiveren het op de koop toe. Veengebieden zijn in Vlaanderen niet specifiek beschermd, maar het is cruciaal dat ze nat blijven. Als veengebieden drooggelegd worden, komt er koolstof vrij in de atmosfeer als broeikasgas. Heel wat veengebieden zijn er slecht aan toe en stoten meer koolstof uit dan ze opnemen. Wereldwijd is de uitstoot van koolstof uit drooggelegde veengebieden twee keer zo groot als die van de luchtvaart. Het is duidelijk dat er heel dringend actie nodig is om veengebieden te beschermen en te herstellen. Recent werden veenwaarschijnlijkheidskaarten voor Vlaanderen opgemaakt. De opmaak van een veenbeschermingsplan met een daarbij horend actieplan is cruciaal.

Een stringent erosiebeleid zorgt voor minder afstroom van water en grond

De bestrijding van bodemerosie krijgt in Vlaanderen nog steeds te weinig aandacht. Toch draagt het vermijden of beperken van bodemerosie niet alleen bij tot het behoud van waardevolle, vruchtbare teelaarde, maar zorgt het ook voor een vertraagde afstroming van water in heuvelrijke gebieden. Onder meer in de Vlaamse Ardennen, Heuvelland en het Demerbekken is de erosie groot. Door erosiebestrijdingsmaatregelen te nemen wordt een vertraagde afvoer van water en sediment gerealiseerd. Dat zorgt er niet alleen voor dat water minder snel van het land afgevoerd wordt, maar ook dat waterlopen niet dichtslibben. De dichtslibbing van waterlopen zorgt bovendien voor een hoge kostprijs voor de waterbeheerders. Nu al spenderen de beheerders van waterlopen gemiddeld zo'n 237 miljoen euro aan het ruimen van slib, en ook de zuivering van slib kost handenvol geld.

De Europese Unie wil dat de landdegradatie tegen 2030 neutraal wordt. In beleidsdocumenten en literatuur is een gemiddeld bodemverlies van 2 tot 5 ton per hectare per jaar vaak de grens voor duurzaam bodemgebruik. Volgens het rapport van het Departement Omgeving bedraagt voor meer dan 45.000 hectare van de Vlaamse landbouwpercelen met een erosierisico het gemiddelde berekende bodemverlies door erosie meer dan 10 ton per hectare per jaar.

In 2022 heeft het Departement Omgeving van de Vlaamse overheid een evaluatie gemaakt van het erosiebeleid in Vlaanderen. Uit dat evaluatieonderzoek blijkt dat de erosiebestrijdingsmaatregelen die genomen worden (en door het beleid verplicht of financieel aangemoedigd worden) effect hebben, maar momenteel

onvoldoende zijn voor het bereiken van de doelstellingen van landdegradatieneutraliteit en waterkwaliteit, en voor het beschermen van burgers en van kwetsbare natuur. Bovendien is het belangrijk om rekening te houden met de voorspelde toekomstige evolutie van de erosieproblematiek als gevolg van de klimaatverandering (meer en heviger neerslagmomenten). De studie 'Projections of soil loss by water erosion in Europe by 2050' schat de evolutie van de erosieproblematiek in Europa in als gevolg van de klimaatverandering.¹ Voor Vlaanderen wordt geschat dat de erosieproblematiek tegen 2050 waarschijnlijk tweemaal zo groot zal zijn in vergelijking met de toestand in het jaar 2016. De implementatiegraad van de maatregelen, op het huidige moment, is onvoldoende voor het bereiken van de doelstellingen in de huidige klimatologische situatie, laat staan dus om in de toekomstige situatie de doelstellingen te kunnen bereiken. Om (ook) in de toekomst beter gewapend te zijn tegen erosie en sedimentafstroom, is het noodzakelijk om de implementatiegraad van de brongerichte en effectgerichte maatregelen fors te verhogen. Het is duidelijk dat het erosiebeleid vandaag te vrijblijvend is en dat een juridische verankering van het erosiebeleid noodzakelijk is. De Europese doelstelling om het gemiddelde bodemverlies te beperken tot maximaal 2 tot 5 ton per hectare per jaar moet worden verankerd. Dat is de grens die vaak wordt gehanteerd voor duurzaam bodemgebruik.

Teeltenatlas zorgt voor afstemming met bodem en water

De voorbije jaren werden onder meer via de watertoets heel wat initiatieven genomen om ervoor te zorgen dat wonen afgestemd wordt op het watersysteem. Het is belangrijk dat het volledige landgebruik afgestemd wordt op bodem en water. Een wetenschappelijke teeltenatlas die met zorg is opgebouwd, zou de kans bieden om elke landbouwer de keuze te geven tussen een selectie van teelten die afgestemd is op lokale en globale behoeften en kansen. Die atlas stuurt de keuze van een landbouwer om de juiste teelt in de juiste rotatie op de juiste plaats te verbouwen om zo de druk op de omgeving te beperken. Watergevoelige teelten in valleigebieden worden vermeden, zodat de valleigebieden op momenten van hoogwater ingezet kunnen worden voor tijdelijke waterberging. Er wordt voor een stimulerend beleid gezorgd door landbouwers te ondersteunen bij de aanpassing van hun bedrijfsvoering. Zo kunnen landbouwers gestimuleerd worden om op kwetsbare percelen te opteren voor minder lucratieve, maar erosiebestendige teelten zoals wintergraan, grasland of luzerne. Zo wordt het landschap klimaatrobuuster gemaakt, worden de risico's voor landbouwers gereduceerd en wordt de kans verminderd op schade bij hevige regenval, die alleen maar zal toenemen.

Koolstofrijke bodems

Hoe gezonder de bodem, hoe langer het water wordt vastgehouden. Door de grond intensief te bewerken gaat de kwaliteit ervan achteruit. De bodem kan weer als een spons regenwater opnemen als die voldoende koolstof bevat, als er minder geploegd wordt en met lichtere machines aan de slag wordt gegaan, en als de bodem wordt bedekt met groen. Boeren die op die manier werken, worden beloond door de overheid. Boeren die een dergelijke werkwijze overwegen, krijgen een opleiding. Er komt een bodempaspoort om de bodemkwaliteit in het oog te houden. Het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO) heeft in de teeltperiode 2022 het bodempaspoort uitgetest. Zodra dat bodempaspoort is geëvalueerd en zo nodig bijgestuurd, wordt het verplicht ingevoerd. Op basis van het bodempaspoort zou een prikkel kunnen worden uitgewerkt om bodems met een goede infiltratiecapaciteit, een goede waterinhoud, een goede koolstofinhoud, een grote rijkdom aan micro-organismen enzovoort te belonen, en schrale bodems op te waarderen. Internationaal zijn er verschillende initiatieven die doelstellingen bevatten om de bodem op te waarderen, zoals het '4 per 1000'-initiatief, dat als

¹ Panagos, P., Ballabio, C., Himics, M., Scarpa S., Matthews, F., Bogonos, M., Poesen, J., Borrelli, P. (2021), 'Projections of soil loss by water erosion in Europe by 2050'. In: Environmental Science and Policy 124 (2021) 380 – 392.

doelstelling heeft om jaarlijks een toename van 0,4 procent koolstofgehalte te bewerkstelligen.

In dit voorstel van resolutie formuleren de indieners de volgende concrete voorstellen om gebieden beter te wapenen tegen erosie:

- 1° de opmaak van een veenbeschermingsplan wordt opgestart. Daarin worden concrete maatregelen opgenomen om de nog aanwezige veengebieden in Vlaanderen (veenwaarschijnlijkheidskaart) maximaal te beschermen en, waar dat mogelijk is, te herstellen;
- 2° de Europese doelstellingen voor het vermijden van bodemverlies worden op korte termijn juridisch verankerd in Vlaamse wetgeving;
- 3° teelten worden afgestemd op de kenmerken van de bodem- en vochttoestand. Een teeltenatlas wordt ter beschikking gesteld van de landbouwers. Die atlas stuurt de keuze van een landbouwer om de juiste teelt in de juiste rotatie op de juiste plaats te verbouwen om zo de druk op de omgeving te beperken;
- 4° het bodempaspoort wordt als verplicht beleidsinstrument vanaf 2024 ingevoerd.

4.3. Meer groen, minder beton

Zoals eerder werd aangehaald, is Vlaanderen te veel verhard en houdt die verharding aan. Er liggen enkele hapklare oplossingen op tafel die op korte termijn kunnen helpen om verdere verharding een halt toe te roepen en de groene ruimte te bewaren.

Onthardingskansen

In opdracht van de Vlaamse overheid werd een onderzoek uitgevoerd om zicht te krijgen op de locaties die het meest kansrijk zijn voor een ontharding van de bodem. Om te bepalen waar ontharding het meest kansrijk is, werd een kanskaart en een afwegingskader voor ontharding ontwikkeld. De kanskaart identificeert een onthardingskans voor alle verharde oppervlakten in Vlaanderen. De onthardingskans werd berekend aan de hand van twee groepen van ruimtelijke parameters: de prioriteiten en de opportuniteiten. De prioriteiten gaan uit van de (negatieve) impact van de verharding op de omgeving; de opportuniteiten geven de mate aan waarin een verharding gemakkelijk weg te halen is. In de tweede fase van het onderzoek werd een afwegingskader ontwikkeld, als aanvulling op de kanskaart en als meer gebiedsspecifieke evaluatie van de onthardingsmogelijkheden. Dat afwegingskader neemt de kanskaart als startpunt. Vervolgens wordt de onthardingskans binnen een gekozen gebied verder verfijnd en geëvalueerd. Het onderzoek biedt met andere woorden een nagenoeg gebruiksklare aanzet om mee aan de slag te gaan.

Overtollige wegen

Uit cijfers in het Ruimterapport Vlaanderen van het Departement Omgeving is af te leiden dat er een onthardingspotentieel is van 9833 hectare (dus bijna 10.000 hectare) van wegen die geen gebouwen ontsluiten en geen bovenlokale ontsluitingswaarde hebben. Vlaanderen heeft het dichtste wegennetwerk van Europa. Zo'n 10.000 hectare weg kan meteen opgebroken worden. Langs die wegen liggen geen woningen of bedrijven, en ze zijn niet verbonden met een bovenlokale weg. Met een concreet actieplan om dat beton uit te breken kan op die manier een oppervlakte zo groot als het Nationaal Park Hoge Kempen tegen 2028 onthard worden. De Vlaamse overheid heeft een voorbeeldfunctie voor haar lokale besturen om de verdere verharding stop te zetten en bestaande verharding tegen te gaan. Het Vlaamse niveau heeft de verantwoordelijkheid om de lokale besturen mee op sleeptouw te nemen.

Structurele maatregelen om het bouwen op ongewenste locaties te voorkomen

Hoewel Vlaanderen al volgebouwd is, blijft er een groot risico op bijkomend ruimtebeslag. Uit een onderzoek van de HOGENT blijkt dat 39.352 hectare aan ontwikkelbare bestemmingen, zoals wonen, industrie- en havengebieden, gemeenschapsvoorzieningen en infrastructuur, een groot risico loopt op bebouwing en dus verharding. Het is belangrijk om structurele maatregelen te nemen om het bouwen op de verkeerde plaatsen en extra verharding tegen te gaan. Daarvoor is een uitvoerend beleid nodig dat de principes van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen in de praktijk brengt.

Vrijstellingenbesluit

In artikel 2.1 van het Vrijstellingenbesluit is voor alle verhardingen van paden, terrassen, prieeltjes, verharde vijvers en zwembaden in tuinen een vrijstelling van vergunning opgenomen tot 80 vierkante meter. Dat is veel. Bovendien worden daar heel veel overtredingen tegen vastgesteld. Om sluipende verharding te verminderen, wordt de limiet van in totaal 80 vierkante meter verlaagd tot 25 vierkante meter.

In dit voorstel van resolutie formuleren de indieners de volgende concrete voorstellen om gebieden verder te ontharden:

- 1° de Vlaamse overheid legt zichzelf een verhardingsstop op. Voor alle projecten waarbij de Vlaamse overheid bijkomende verharding aanlegt, moet ze elders in Vlaanderen evenveel ontharden. Alle ministers houden daarvoor een verhardingsboekhouding bij voor hun eigen beleidsdomein. De Vlaamse overheid vervult een voorbeeldfunctie en geeft op die manier het goede voorbeeld;
- 2° op basis van het opgeleverde onderzoek over de onthardingskansen en op basis van de vaststelling van overtollige wegen zonder ontsluitingswaarde maakt elke gemeente een onthardingsplan op. Binnen vijf jaar moeten alle wegen zonder ontsluitingswaarde opgebroken zijn;
- 3° de Vlaamse Regering gaat de strijd aan tegen sluipende verharding. Daarom verlaagt ze de limiet die is opgenomen in artikel 2.1 van het Vrijstellingenbesluit voor alle verhardingen van paden, terrassen, prieeltjes, verharde vijvers en zwembaden in tuinen, van in totaal 80 vierkante meter tot in totaal 25 vierkante meter.

Mieke SCHAUVLIEGE
Jeremie VANEECKHOUT
Elisabeth MEULEMAN
Johan DANEN
Meyrem ALMACI
Staf AERTS

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

- gelet op:
 - 1° de stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 voor de Schelde en Maas, en het bijbehorende maatregelenprogramma;
 - 2° de Blue Deal, die de Vlaamse Regering op 28 juli 2020 heeft goedgekeurd;
 - 3° het Vlaams Klimaatadaptatieplan;
 - 4° het rapport 'Weerbaar Waterland' van het expertenpanel Hoogwaterbeveiliging;

- overwegende dat:
 - 1° de recente overstromingen in de Westhoek nogmaals aantonen dat dringend maatregelen nodig zijn om de overstromingsgevoeligheid van Vlaanderen, die blijkt uit de overstromingsrisicokaarten, te beperken;
 - 2° de klimaatverandering in Vlaanderen periodiek niet alleen zorgt voor meer droogte en droogtestress in de landbouw en de natuur, maar ook voor meer neerslag en overstromingen, en een risico op waterbommen;
 - 3° de verhardingsgraad in Vlaanderen hoog blijft en de beloofde betonstop of bouwshift uitblijft;
 - 4° er een gebrek is aan concrete en ambitieuze uitvoeringsmaatregelen om Vlaanderen beter te wapenen tegen overstromingsschade;

- vraagt aan de Vlaamse Regering om dringend werk te maken van structurele maatregelen die het risico op overstromingen beperken, op basis van de volgende drie oplossingspakketten:
 - 1° meer ruimte voor water in valleigebieden en een betere bescherming van dorpen en steden door de volgende acties te ondernemen:
 - a) er wordt een uitvoeringsgericht actieplan, vergelijkbaar met het Sigmoplan, opgemaakt voor de IJzer en de Boven-Schelde;
 - b) de Vlaamse Regering neemt in het voorjaar van 2024 een definitieve beslissing over het 'Strategisch Plan Ruimte voor Water Dendervallei';
 - c) het rivierherstelplan voor de Leie wordt bijgesteld, zodat naast een focus op scheepvaart en natuur, ook de hoogwaterbescherming en ruimte voor water verder opgenomen worden;
 - d) de structurele onderfinanciering van het Sigmoplan wordt weggewerkt en er wordt een update gepland die rekening houdt met de huidige klimaatprojecties;
 - e) er worden duidelijke afspraken gemaakt met de buurlanden en -regio's over grensoverschrijdende waterlopen zoals de IJzer, Leie, Boven-Schelde en Dender;
 - f) er wordt een meerjarenactieplan opgesteld voor de aanpak van overstromingen langs onbevaarbare waterlopen, waarbij het herstel van de waterbergingsfunctie van valleigebieden centraal staat. Dat plan is vergelijkbaar met het Sigmoplan voor de bevaarbare waterlopen;

- 2° de realisatie van sponslandschappen door de volgende acties te ondernemen:
- a) de opmaak van een veenbeschermingsplan wordt opgestart, waarin concrete maatregelen worden opgenomen om de nog aanwezige veengebieden in Vlaanderen aan de hand van de veenwaarschijnlijkheidskaart maximaal te beschermen en, waar dat mogelijk is, te herstellen;
 - b) de Europese doelstellingen voor het vermijden van bodemverlies worden op korte termijn juridisch verankerd in Vlaamse wetgeving;
 - c) teelten worden afgestemd op de kenmerken van de bodem- en vochttoestand. Er wordt een teeltenatlas ter beschikking van de landbouwers gesteld. Die atlas stuurt de keuze van een landbouwer om de juiste teelt in de juiste rotatie op de juiste plaats te verbouwen en zo de druk op de omgeving te beperken;
 - d) het bodempaspoort wordt als verplicht beleidsinstrument vanaf 2024 ingevoerd;
- 3° meer groen en minder beton door de volgende acties te ondernemen:
- a) de Vlaamse overheid legt zichzelf een verhardingsstop op. Voor alle projecten waarbij de Vlaamse overheid bijkomende verharding aanlegt, moet ze elders in Vlaanderen evenveel ontharden. Alle ministers houden daarvoor een verhardingsboekhouding bij voor hun eigen beleidsdomein. De Vlaamse overheid vervult een voorbeeldfunctie en geeft op die manier het goede voorbeeld;
 - b) elke gemeente maakt op basis van het opgeleverde onderzoek over de onthardingskansen en de vaststelling van overtollige wegen zonder ontsluitingswaarde een onthardingsplan op. Binnen vijf jaar zijn alle wegen zonder ontsluitingswaarde opgebroken;
 - c) de Vlaamse Regering gaat de strijd aan tegen sluipende verharding. Daarom verlaagt ze de limiet die is opgenomen in artikel 2.1 van het Vrijstellingenbesluit voor alle verhardingen van paden, terrassen, prieeltjes, verharde vijvers en zwembaden in tuinen, van in totaal 80 vierkante meter tot in totaal 25 vierkante meter.

Mieke SCHAUVLIEGE
Jeremie VANEECKHOUT
Elisabeth MEULEMAN
Johan DANEN
Meyrem ALMACI
Staf AERTS